

Наталя БУЛИК

*кандидат історичних наук
завідувач відділу археології*

*Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9040-2676>*

e-mail: nata_bnm@ukr.net

РОЛЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В РОЗВИТКУ АРХЕОЛОГІЇ НА ПРИКЛАДІ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ У ЛЬВОВІ (1929–1939)

На основі архівних документів, публікацій у тогочасній пресі та наявної літератури простежено роль Греко-Католицької Церкви в розвитку археології на теренах заходу України у міжвоєнний період. Передовсім розглянуто діяльність Греко-католицької богословської академії у Львові в галузі археології, яка поряд із Львівським університетом, Науковим товариством ім. Шевченка та низкою музеїв зайняла помітне місце в розвитку археологічної науки у 1929–1939 рр. Відзначено, що Йосиф Сліпий та Андрей Шептицький одразу після заснування академії ввели до навчальних програм біблійну, християнську й церковну археологію. Констатовано, що незабаром цей перелік доповнився курсом «Археологія України». Свідченням того, що археології відведено далеко не останнє місце, було й запрошення на роботу Ярослава Пастернака – відомий археолог підготував лекційні курси з археології Палестини, а згодом приступив до розробки спеціального курсу з української археології для майбутніх священників. Зазначено, що 1932 р. світ побачила його «Коротка археологія західноукраїнських земель», написана як підручник для студентів-богословів.

Як окрему сторінку діяльності Богословської академії розглянуто організацію т. зв. археологічних екскурсій, під час яких студенти мали змогу брати участь в археологічних розкопках під керівництвом Я. Пастернака. Інформацію про ці експедиції віднайдено серед документів Управління консервації Львівського воєводства. Виявлено, що розкопки відбувалися на пам'ятках різних археологічних епох, відтак майбутні священники ознайомлювалися з польовою археологією, щоб у майбутньому зберегти від нищення нашу минувшину, долучалися до формування археологічної збірки музею, а керівництво академії фінансово підтримувало наукові дослідження на низці археологічних пам'яток.

Ключові слова: біблійна археологія, Ярослав Пастернак, польові дослідження, Богословська академія у Львові.

Археологічний Львів міжвоєнного часу представлений двома науковими установами – Науковим товариством ім. Шевченка (НТШ), яке творило українську

археологію, та Львівським університетом, який був польським, а з археологів-українців у ньому працювали Маркіян Смішко й Іван Старчук. Навколо цих двох осередків зосереджувала діяльність когорта археологів, які проводили польові дослідження на теренах заходу України, опрацьовували матеріал, формували музейні збірки, брали участь у наукових форумах тощо.

Поряд із Львівським університетом і НТШ археологія розвивалася у кількох львівських музеях, а з часу заснування Богословська академія також відіграла помітну роль у формуванні української археології. Власне про роль Греко-Католицької Церкви в розвитку останньої на заході України в міжвоєнний період і йтиметься у статті.

Джерельною базою стали неопубліковані архівні документи Управління консервації Львівського воєводства, публікації на сторінках тогочасної преси, періодичні видання, звіти про діяльність навчального закладу тощо.

Історія Богословської академії висвітлена в низці наукових праць¹. Дослідники також заторкували окремі аспекти наукових досліджень у стінах академії, зокрема й археології². Однак проведений аналіз наукових публікацій дає змогу констатувати, що вказана тема не стала предметом окремої комплексної наукової роботи, чимало важливих моментів залишилися поза увагою. Тому доцільно детальніше зупинитися на археологічних студіях, які ініціювало керівництво Богословської академії у контексті впровадження пам'яткоохоронного законодавства, лекціях Я. Пастернака, його наукових подорожах тощо. Власне висвітлення цих питань і ставить за мету авторка.

Греко-католицька Богословська академія заснована 28 лютого 1928 р., коли затверджено статуту установи та призначено ректором Йосифа Сліпого (1892–1984). Однак урочисте відкриття відбулося лише за півтора року – 6 жовтня 1929 р. Навчання проводилося на двох факультетах: богословському (з 1928 р.) та філософському (1930). Як згадував Микола Чубатий: «... ректор о. Сліпий подбав про стягнення якнайбільше поважних наукових сил не тільки з-поміж духовних, але також і світських. Окрім богословських предметів викладалися в Академії такі світські предмети: Історія Мистецтва (проф. Залозецький), археологія (д-р Пастернак), антропологія (д-р Раковський), філологія (д-р Чехович), основи права (д-р Надрага)»³. Основними були богословські курси. Однак, окрім них, до навчального процесу на філософському факультеті широко впроваджувалися антропологія, етика, історія мистецтва, математика, мови, а також археологія. Звичайно, остання не була провідною навчальною дисципліною в академії, проте митрополит А. Шептицький і Й. Сліпий під час паломницьких подорожей до Палестини переконалися в тому,

¹ Пахолок Р. І. Реформа богословської освіти в Галичині (1929–1944 рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. Тернопіль, 2012. № 4. С. 64–69; Коваль І., Пахолок Р. Студентська науково-дослідницька робота в системі чоловічої богословської освіти Галичини (1929–1939 роки). *Обрії*. 2013. № 1 (36). С. 21–24.

² Гайковський М. Українська греко-католицька церква в часи митрополитування Андрея Шептицького. *Київська церква*. 2001. № 2–3. С. 32–46; Гоян І., Коваль І. Світ археологічних зацікавлень кардинала Йосифа Сліпого. *Етнос і культура*. Часопис Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника: зб. наук.-теор. статей. Івано-Франківськ, 2014. № 10–11/2013–2014. С. 115–123.

³ Світильник Істини: джерела до історії Української Католицької Богословської академії у Львові 1928–1944 / мат. збір. і опрац. д-р П. Сениця. Торонто; Чикаго, 1983. Ч. III. С. 132.

що вивчення біблійної археології має беззаперечне значення для поглиблення знань студентів-богословів зі Святого Письма і поставили викладання біблійної, християнської та церковної археології на доволі високий рівень⁴.

Як уже зазначено, для викладання цього предмета запрошено відомого українського вченого Я. Пастернака (рис. 1), який тоді повернувся з Чехії і розпочинав роботу в українських установах. Одразу після прибуття із Праги він тісно спілкувався з А. Шептицьким, брав участь у різних заходах, які організовував митрополит (рис. 2)⁵. У Богословській академії археолог працював до 1939 р.: спочатку як доцент (1932–1935), а згодом – надзвичайний професор (1935–1939). Початково він читав два курси: «Біблійна археологія» і «Археологія Палестини». Для них було розроблено ілюстративний матеріал, почерпнутий із найновіших досліджень⁶. Частина ілюстрацій з археології Палестини зберігається в архіві відділу археології Інституту українознавства

Рис. 1. Ярослав Пастернак. Прага. 1927 р.

Рис. 2. Митрополит Андрей Шептицький та Ярослав Пастернак (сидить другий справа) серед української інтелігенції на відкритті виставки Школи Олекси Новаківського. 25 жовтня 1928 р.

⁴ Гоян І., Коваль І. Світ археологічних зацікавлень кардинала Йосифа Сліпого. С. 116.

⁵ Магковський І. Будівничі суспільства та Церкви. Фрагмент біографії бл. свцм. Климентія Шептицького на початку 30-х рр. XX ст. URL: http://photo-lviv.in.ua/budivnychi-suspilstva-ta-tserkvy-fragment-biografyi-bl-svshhm-klymentiya-sheptytskogo-na-pochatku-30-h-rr-hh-st/?fbclid=IwAR0BsSZ6eB3Z892Rkflu50cnx8stW27v-Jt2o0t9MLyJx5DKy3VU15_qSo

⁶ Пастернак Я. Новий чинник в українській археології. *Діло*. 1934. 30 вересня. С. 4.

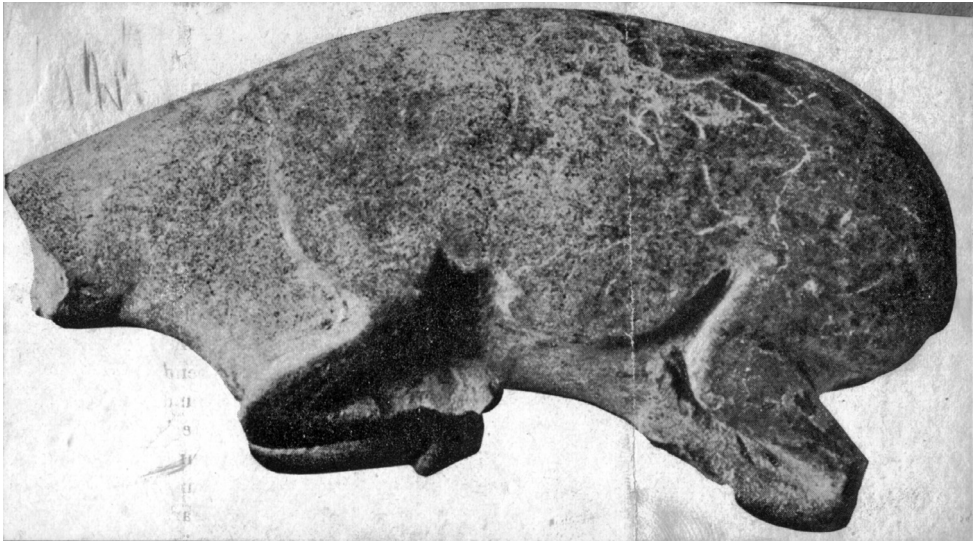

Рис. 3. Ілюстрація до курсу «Археологія Палестини». НА ВА ІУ НАН України

ім. І. Крип'якевича НАН України (рис. 3)⁷. У цей час, коли Я. Пастернак читав курс «Археологія Палестини», на сторінках «Діла» з'явилося кілька заміток його авторства, присвячених цим питанням⁸. Дуже скоро до навчальних програм академії він увів цикл узагальнювальних лекцій «Археологія України», а згодом розпрацював їх на курси: «Культура залізної доби на Україні», «Археологія України в першому тисячолітті по Христу» й «Археологія Галичини до Христа». Наприклад, у 1933/1934 н. р. читав курси «Культура залізної доби на Україні» та «Археологія Палестини», а відомий палеолітознавець Юрій Полянський – «Основи антропології»⁹. Щоб належно забезпечити підготовку студентів-богословів у цій галузі, Я. Пастернак написав підручник «Коротка археологія західноукраїнських земель» (1932), що вийшов у кількох частинах журналу «Богословія», а згодом окремою книжкою. Він призначався не лише для студентів академії, а й священників Галичини¹⁰.

Ярослав Пастернак був членом історико-правничої секції Богословського наукового товариства (1923–1939), де брав участь у засіданнях і читав лекції «Святе писмо в світлі найновіших археологічних розкопів»¹¹.

Дослідник дуже чітко розумів необхідність викладання археології саме майбутнім священникам. «Майже весь археологічний матеріал добувають на селі, тому обов'язок повчити селян-добувачів про його значіння та вартість для нашої історії та культури; цей обов'язок лежить майже виключно на сільській інтелігенції як головним виховним чиннику народу. У першу чергу священник та учитель можуть це зробити.

⁷ Матеріали Я. Пастернака. *Науковий архів відділу археології Інституту українознавства ім. І Крип'якевича НАН України* (далі – НА ВА ІУ НАН України).

⁸ Пастернак Я. З нових розкопок у Святій землі. *Діло*. 1932. 1 вересня. С. 2.

⁹ Вісти з гр.-кат. богословської академії у Львові. *Діло*. 1933. 14 грудня. С. 3.

¹⁰ Пастернак Я. *Коротка археологія західноукраїнських земель*. Львів, 1932. 130 с.

¹¹ Мизак Н. Діяльність Богословського наукового товариства української греко-католицької церкви у 1923–1939 рр. *Релігія та Соціум*. 2013. № 3–4 (11–12). С. 114.

Рис. 4. Фрагмент експозиції музею у Берліні. Фото Ярослава Пастернака.
НА ВА ІV НАН України

Однаке вони мусять перш за все самі цього навчитися і це зрозуміти. І тут причина факту, що вже отее третій шкільний рік йдуть виклади з археології України та Палестини у програмі викладів на філософичнім виділі Богословської Академії у Львові», – писав археолог на сторінка «Діла»¹². За три роки зі стін академії вийшло 90 випускників, які прослухали курс археології, виїжджали на пам'ятки й розуміли значення старовини для історії, що було предметом особливої гордості Я. Пастернака.

Ректор Й. Сліпий високо оцінював наукову діяльність Я. Пастернака, як і значення археології загалом. Підтвердження цього – двотижневе відрядження Я. Пастернака до музеїв Європи, яке ініціювала та повністю профінансувала Богословська академія. Це відрядження мало на меті ознайомити з аналогіями до знахідок, виявлених під час розкопок на теренах заходу України. Після повернення Я. Пастернак дуже детально на сторінках газети «Діло» описав свої враження з наукової подорожі, зокрема відзначав: «... ше сьогодні, коли хто хоче докладно перестудіювати прим, праісторію якого краю бувшої австрійської імперії, той після праці у краєвих музеях мусить ше їхати до Відня. Ціль такої моєї подорожі, центральна археологічна збірка, там у Природничо-історичному Музею. Вона приміщена тільки у трьох великих саях. Не дорівнює проте виставовою поверхнею хоч би праським археологічним збіркам, але так переповнена, що при більше прозорому приміщенні заповнила би ше може вдруге стільки місця. Найбільшою її атракцією є велика збірка пам'яток із світової слави погребіща у Гальштаті, яке надало назву цілій старшій фазі залізної доби у середущій Європі»¹³. Ця подорож була доволі результативною. Серед документів Я. Пастернака збереглися світлини з цієї подорожі (рис. 4–5). Дослідник знайшов серед експонатів із пам'ятки Гальштат, яка

¹² Пастернак Я. Новий чинник в українській археології. *Діло*. 1934. 30 вересня. С. 4.

¹³ Пастернак Я. Із мандрівки по віденських музеях. *Діло*. 1934. 30 березня. С. 5.

Рис. 5. Посуд з експозиції музею у Бухаресті. Фото Ярослава Пастернака. НА ВА ІV НАН України

дала назву цілій археологічній культурі, майже абсолютні керамічні відповідники посуду з Янчина¹⁴.

Окрім теоретичних викладів і наукових розробок, дуже важливою частиною роботи Я. Пастернака в академії було залучення студентів «з рискалем у руці» до польових робіт. «Однак наука археологія в Богословській академії не є лише теоретична. Згідно з новочасними напрямками в науці мусить вона бути й оглядова, практична, і маючи це на увазі, відбувається що року научні екскурсії студентів Академії для розкопів у терені. Тим набирають вони практичного знання для кращого зрозуміння викладів та для успішної майбутньої праці в терені, коли дойде потреба негайно рятувати відкрити... пам'ятку», – писав археолог¹⁵.

Керівництво закладу започаткувало й фінансово підтримувало т. зв. археологічні екскурсії, організовані як повноцінні експедиції. Вони відбувалися щороку і супроводжувалися незначними за обсягом розкопками. На кожні такі розкопки чи розвідки Я. Пастернак мусів отримати дозвіл від консерватора. Український археолог стикався з численними перешкодами з боку влади. Щоб отримати право на професійну діяльність, змушений був здавати значно більше звітів і розписок, аніж інші дослідники, однак це його не зупиняло і він доволі активно проводив дослідження на терені¹⁶.

Одна з перших експедицій Я. Пастернака зі слухачами академії відбулася восени 1932 р. до с. Деліїв на Товмаччині, де об'єктом дослідження став цвинтар підплитових поховань XV ст. У ході проведених польових робіт він підтвердив гіпотезу, що т. зв. підплитові гроби княжої доби, де надгробна плита присипана землею, використовували до XV ст., після того їх уже не присипали та робили на них написи¹⁷.

Наступна експедиція була споряджена до с. Залісці Бібрецького повіту для проведення рятивних розкопок на селищі липицької культури. 3–4 жовтня 1933 р. Я. Пастернак зі слухачами Богословської академії провів попередні розкопки на поселенні та могильнику III–IV ст. н. е. у Залісцях (рис. 6). Ця експедиція була чи не найкращим прикладом усіх бюрократичних перипетій, з якими довелося зіткнутися дослідникові. Короткі дводенні роботи супроводжувалися величезною кількістю приписів. Я. Пастернак змушений був повідомляти про початок робіт, надсилати

¹⁴ Пастернак Я. Перші археологічні розкопки з рамени гр.-катол. Богословської академії у Львові. *Богословія*. Львів, 1936. Т. XIV, кн. 2–3. С. 174.

¹⁵ Там само. С. 165.

¹⁶ Детальніше див.: Булик Н. Археологія і влада: діяльність археологів Наукового товариства імені Шевченка в контексті пам'яткоохоронної реформи 1928 року. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2017. Вип. 21. С. 258–284.

¹⁷ Пастернак Я. Новий чинник в українській археології. *Діло*. 1934. 30 вересня. С. 4.

детальні звіти й навіть вказувати, хто братиме участь у його експедиції¹⁸. Про всі роботи інформовано консерватора в особі д-р Збігнева Горнунга (Zbigniew Hornung)*. Я. Пастернак одразу привернув увагу коменданта місцевої поліції, який написав дуже детальну доповідь у Бібрському старості Бернатовічу, у якій зазначав, що «дня 3.10.1933 проводив в селі Заліссі професор археології Юзеф** Пастернак зі Львова дослідження каміння спаленого вулканом на землях Теодора Шведа сина Антона і Івана Яремка сина Василя. Він відкопав два горщики старого походження, які мають мати історичне значення, які забрав до Львова. Пастернак обіцяв повернутися за Залісець з метою дальших пошуків. Згадуваний мав дозвіл від Воєводського уряду на проведення досліджень на цій території Львівського воєводства. Дозвіл дійсний до грудня 1934 р.». Бернатовіч 18 жовтня 1933 р. інформував про цей приїзд воєводське управління у Львові¹⁹.

На окрему увагу заслуговують розкопки Я. Пастернака в підземеллях церкви Святого Юрія у Львові, які розпочалися у червні 1932 р. Результати досліджень автор опублікував у детальному звіті на сторінках журналу «Богословія»²⁰. У ході розкопок він відкрив сім захоронень, зокрема гріб священника, дитяче поховання, гріб зі скелетом без голови, поховання єпископа, поховання

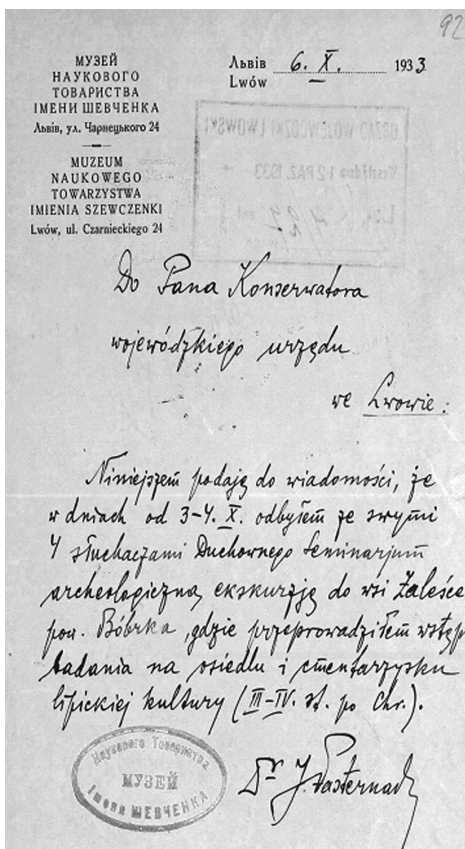

Рис. 6. Інформація консерватора про розкопки в Залісцях коло Бібрки.
ЛННБ ім. В. Стефаника

¹⁸ Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, Відділ рукописів (далі – ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів). Ф. 26 (Управління консервації Львівського воєводства). Спр. 42. Ч. 1. Арк. 92.

* Збігнев Горнунг (1903–1981) – історик мистецтва. У 1929 р. після захисту докторату одержав посаду Округового консерватора пам'яток у Львові, яку обіймав до 1939 р. У 1946 р. виїхав до Польщі, де одержав керівну посаду в Центральному офісі інвентаризації пам'яток при Міністерстві культури і мистецтва. Після габілітації в 1949 р. працював професором у Вроцлавському та Торунському університетах.

** Тут представник поліції неправильно подав ім'я археолога.

¹⁹ ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 26 (Управління консервації Львівського воєводства). Спр. 42. Ч. 1. Арк. 121.

²⁰ Пастернак Я. Звіт з археологічних дослідів у підземеллях катедри св. Юрія у Львові. *Богословія*. Львів, 1932. Т. X, кн. 4. С. 312–315.

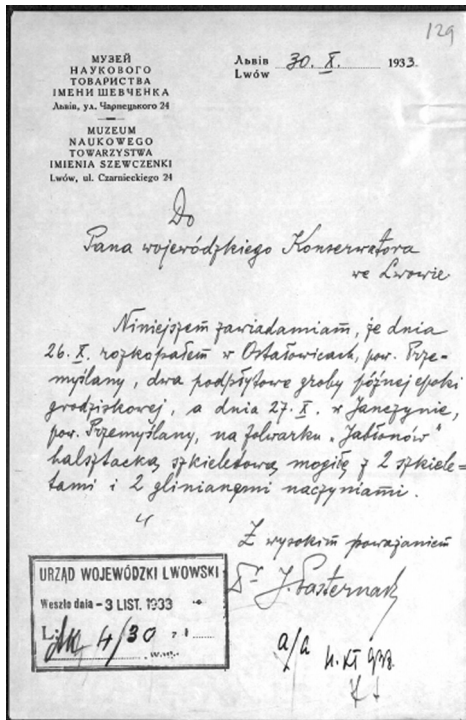

Рис. 7. Повідомлення консерватору про розкопки в Янсині й Осталовичах Перемишлянського повіту. ЛННБ ім. В. Стефаніка

Сильвестра Сембратовича та домовину Натана Шептицького, і склав детальний план розкопу²¹.

Розкопки на Святоюрській горі викликали неабиякий резонанс серед населення. Щоби вдовольнити цікавість, у вересні 1933 р. скликано пресконференцію, на яку запрошено провідні львівські часописи («Діло», «Новий час», «Нова зоря», «Мета», «Неділя», «Свобода» й ін.)²². Я. Пастернак представив результати розкопок. Відзначав, що «всі археологічні розкопки на території св. Юра веде він на власний кошт Ексцеленції Митрополита, який не жаліє видатків на те, та як великий меценат нашої науки і мистецтва дає й нашій церковній археології одинокую тепер і найкращу змогу нинішніми святоюрськими дослідженнями додержувати одного кроку з аналогічними, модерними тепер дослідженнями у інших народів культурного світа»²³. Археолог розповів про основні результати досліджень і висновки, на які наштотували ці роботи, зокрема акцентував, що «цього року найшов д-р Пастернак під підлогою притвору катедри головну абсиду хра-

му з XIV ст. з прибудівкою невідомого призначення на зовні, а на підставі одного філяру колишньої престольної частини останок фрески XV–XVI ст., чим вповні потверджується факт, що там, де сьогодні вхід до катедри, був колись її головний вітвар... Розкопками потверджено також устну традицію, що св. Юр побудований на скалі»²⁴.

Наступна коротенька експедиція зі слухачами Богословської академії зафіксована під 26 жовтня до Осталович і Янчина Перемишлянського повіту (рис. 7). В Осталовичах Я. Пастернак розкопав «два підплитові поховання пізньої епохи городищ»²⁵. У ході досліджень кургану с. Янчин знайшов «27.10 в Янчині пов. Перемишляни на фільварку “Яблунів” гальштатську скелетову могилу з

²¹ Пастернак Я. Звіт з археологічних дослідів... С. 313.

²² Віднова архикаatedralного собору св. Юра. *Діло*. 1933. 10 вересня. С. 2–3.

²³ Там само. С. 3.

²⁴ Там само.

²⁵ ЛННБ ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів. Ф. 26 (Управління консервації Львівського воєводства). Спр. 42. Ч. 1. Арк. 129.

двома скелетами та двома глиняними посудинами»²⁶. У захороненні були чоловічий і жіночий випростані скелети, розміщені на долівці на незначній відстані один від одного. Біля чоловічого стояв глиняний півкулястий черпак, нижня частина якого прикрашена канелюрами. Форма посудини, а найбільше вушко, що виступало над вінцями, дали підстави Я. Пастернакові віднести пам'ятку до гальштатської доби та датувати 800–300 рр. до н. е. (рис. 8)²⁷. Звіт про роботи надіслано до Тернопільського і Львівського воєводств.

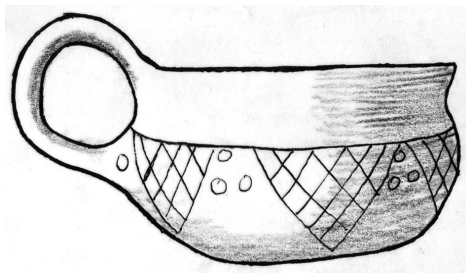

Рис. 8. Посудина з гальштатського поховання. Рисунок Ярослава Пастернака. НА ВА ІУ НАН України

При Богословській академії у 1931 р. засновано музей, який служив для начального навчання студентів. «Археологічний матеріал, добутий фінансованими через Богословську Академію екскурсіями, зберігається у новозаложеному музею як показовий матеріал до викладів та засновок необхідного при високошкільній кафедрі археологічного кабінету», – писав Я. Пастернак²⁸. Окрім археології, у музеї збирали ікони, пам'ятки мистецтва, речі церковного вжитку. Збірки містилися у двох кімнатах, трьох коридорах і сходовій клітці через три поверхи. Дрібніші експонати демонстрували в закслених габльотах. Охоронцем був колишній співробітник Національного музею Михайло Драган²⁹.

Михайло Драган також брав участь в археологічних дослідженнях, які збагачували музей. Прикладом цього служать розкопки в с. Побережжя неподалік Єзуполя на Станіславщині, проведені всередині червня 1935 р. за участю Я. Пастернака. Інформацію про споруду круглої форми, що потребувала досліджень, М. Драган одержав ще 1928 р., однак тільки всередині 1935 р. вдалося їх провести за фінансової підтримки ректора Й. Сліпого. Відтак відкрито фундаменти ротонди з тесаного каменю, котру в місцевих переказах уважали монастирем Святих Бориса і Гліба, який зруйнували татари. Під час перших досліджень удалося розкопати головну наву. Розкопки вівтарної частини дослідники змушені були відкласти до осені – до збору урожаю з поля. М. Драган датував пам'ятку XIII ст. Як наслідок музей Богословської академії поповнився цікавими фрагментами різьбленого каміння³⁰.

Археологічні дослідження вносили різноманіття у студентське життя, тому в них залюбки брали участь. Траплялися випадки, що студенти залишали свого роду щоденники з таких подорожей на сторінках львівської періодики. Для прикладу наведу конспект студента Д. Микитюка із заняття з польової археології під керівництвом проф. Я. Пастернака на місці літописного міста Щекотин на Глинському

²⁶ Там само. Арк. 129; Пастернак Я. Новий чинник в українській археології. *Діло*. 1934. 30 вересня. С. 4.

²⁷ Пастернак Я. Перші археологічні розкопки з рамени гр.-катол. Богословської академії у Львові. *Богословія*. Львів, 1936. Т. XIV, кн. 2–3. С. 172.

²⁸ Пастернак Я. Новий чинник в українській археології... С. 4.

²⁹ Другий з'їзд українських музеологів. *Діло*. 1933. 9 липня. С. 1.

³⁰ Пастернак Я. Цінне археологічне відкриття з княжих часів. *Діло*. 1935. 29 червня. С. 1.

городищі біля Жовкви в часописі «Мета»³¹. Йдеться про розвідкове шурфування на городищі, яке провів Я. Пастернак зі студентами Богословської академії впродовж 30 жовтня – 3 листопада³². Внаслідок розкопок виявлено залишки наземного житла із фрагментами гончарного посуду, скляних браслетів і бойову сокиру XIV ст. Пам'ятку археолог датував XIII–XIV ст.

Одні з останніх робіт Я. Пастернака зі студентами-богословами відбулися у 1938 р. Й. Сліпий зніціював розкопки крипти під церквою Святого Духа. У ході досліджень під головним престолом виявлено поховання ченців-домініканців. Із цього приводу Я. Пастернак відзначав: «Колись престіл був висунений значно до переду, а у пресвітерії був лише хор – місце для монашок під час богослужінь. Під таким хором можна було ховати небіжчиків. Зовсім аналогічний випадок спостерігав, просліджуючи 19.V.1933 крипту під нинішньою українською парохіальною церквою у Белзі»³³.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що в міжвоєнний період Греко-Католицька Церква відіграла важливу роль у формуванні правильного розуміння археології серед священників через навчальні програми слухачів Богословської академії. Упродовж 1929–1939 рр. вона розвивалася як повноцінний науковий і навчальний осередок, далеко не останнє місце в якому займала археологія. Свідчення чого – розкопки на низці пам'яток, діяльність музею, участь у з'їздах та конференціях, а також численні публікації Я. Пастернака на археологічну тематику в богословських часописах. Подальшому розвитку наукових досліджень у Богословській академії у Львові на перешкоді стала Друга світова війна.

REFERENCES

Bulyk, N. (2017). Arkheolohiia i vlada: diialnist arkheolohiv Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka v konteksti pamiatkookhoronnoi reformy 1928 roku. *Materialy i doslidzhennia z arkheolohii Prykarpattia i Volyni*, 21, 258–284 [in Ukrainian].

Druhyi ziizd ukrainskykh muzeolohiv (1933, Lypen 9). *Dilo*, 176, 1–2 [in Ukrainian].

Haikovskiy, M. (2001). Ukrainska hreko-katolytska tserkva v chasy mytropolytvannia Andreia Sheptytskoho. *Kyivska tserkva*, 2–3, 32–46 [in Ukrainian].

Hoian, I., & Koval, I. (2014). Svit arkheolohichnykh zatsikavlen kardynala Yosyfa Slipoho. *Etnos i kultura. Chasopys Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu im. Vasylia Stefanyka: zbirnyk naukovykh teoretychnykh statei*, 10–11/2013–2014, 115–123 [in Ukrainian].

Koval, I., & Pakholok, R. (2013). Studentska naukovy-doslidnytska robota v systemi cholovichoï bohoslavskoi osvity Halychyny (1929–1939 roky). *Obrii*, 1(36), 21–24 [in Ukrainian].

Matkovskiy, I. (2019, Liutyi 13). Budivnychi suspilstva ta Tserkvy. Frahment biohrafii bl. svshchm. Klymentiiia Sheptytskoho na pochatku 30-kh rr. XX st. Fotografii staroho Lvova. Retrieved from <http://photo-lviv.in.ua/budivnychi-suspilstva-ta-tserkvy->

³¹ Микитюк Д. Під попелом століть. *Мета*. 1936. 10 лютого.

³² ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 26. Спр. 17. Ч. 2. Арк. 82.

³³ Пастернак Я. Крипта під церквою Св. Духа гр.-кат. Богословської Академії у Львові. *Богословія*. Львів, 1938. Т. XVI, кн. 2–3. С. 158–160.

fragment-biografii-bl-svshhm-klimentiya-sheptytskogo-na-pochatku-30-h-rr-hh-st/?fbclid=IwAR0BsSZ6eB3Z892RkflU50cnx8stW27v-Jt2o0t9MLyjJx5DKy3VU15_qSo [in Ukrainian].

Mykytiuk, D. (1936, Liutyi 10). Pid popelom stolit. *Meta* [in Ukrainian].

Myzak, N. (2013). Diialnist Bohoslovskoho naukovooho tovarystva ukrainskoi hreko-katolytskoi tserkvy u 1923–1939 rr. *Relihiia ta Sotsium*, 3–4 (11–12), 109–117 [in Ukrainian].

Pakholok, R. (2012). Reforma Bohoslovskoi osvity v Halychyni (1929–1944 rr.). *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohika*, 4, 64–69 [in Ukrainian].

Pasternak, Ya. (1932). *Korotka arkheolohiia zakhidnoukrainskykh zemel*. Lviv [in Ukrainian].

Pasternak, Ya. (1932). Zvit z arkheolohichnykh doslidiv u pidzemelliakh katedry sv. Yuriia u Lvovi. *Bohosloviia*, X, 4, 312–315 [in Ukrainian].

Pasternak, Ya. (1932, Veresen 1). Z novykh rozkopok u Sviatii zemli. *Dilo*, 193, 2 [in Ukrainian].

Pasternak, Ya. (1934, Berezen 30). Iz mandrivky po videnskykh muzeiakh. *Dilo*, 83, 5 [in Ukrainian].

Pasternak, Ya. (1934, Veresen 30). Novyi chynnyk v ukrainskii arkheolohii. *Dilo*, 261, 4 [in Ukrainian].

Pasternak, Ya. (1935, Cherven 29). Tsinne arkheolohichne vidkryttia z kniazhykh chasiv. *Dilo*, 1 [in Ukrainian].

Pasternak, Ya. (1936). Pershi arkheolohichni rozkopky z rameny hr.-katol. Bohoslovskoi akademii u Lvovi. *Bohosloviia*, XIV, 2–3, 165–179 [in Ukrainian].

Pasternak, Ya. (1938). Krypta pid tserkvoiu Sv. Dukha hr.-kat. Bohoslovskoi Akademii u Lvovi. *Bohosloviia*, XVI, 2–3, 158–160 [in Ukrainian].

Senytsia, P. (Comp.). (1983). *Svitylnyk Istyny: Dzherela do istorii Ukrainskoi katolytskoi bohoslovskoi akademii u Lvovi. 1928–1944 (Pt. III)*. Toronto; Chicago [in Ukrainian].

Vidnova arhykatedralnoho soboru sv. Yura (1933, Veresen 10). *Dilo*, 237, 2–3 [in Ukrainian].

Visty z hr.-kat. bohoslovskoi akademii u Lvovi (1933, Hruden 14). *Dilo*, 330, 2–3 [in Ukrainian].

Natalia BULYK

PhD

*Head of the Department of Archaeology
Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the
National Academy of Sciences of Ukraine*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9040-2676>

e-mail: nata_bnm@ukr.net

THE ROLE OF THE GREEK CATHOLIC CHURCH IN THE DEVELOPMENT OF ARCHAEOLOGY, ON THE EXAMPLE OF THE THEOLOGICAL ACADEMY IN LVIV (1929–1939)

The role of the Greek-Catholic Church in the development of archaeology in the West of Ukraine during the interwar period is traced, based on archival documents, publications in the press of the time, and available literature. Firstly, activities of the Lviv Greek-Catholic Theological Academy in the field of archaeology, which, along with the Lviv University, Shevchenko Scientific Society, and several museums, took an important place in the development of archaeological science in 1929–1939, are studied. It should be pointed out that after the foundation of the Academy, Yosyf Slipyi and Andrei Sheptytskyi immediately introduced Biblical, Christian, and church archaeology into curricula. Soon, this list was complemented by the academic course «Archaeology of Ukraine». An invitation of Yaroslav Pasternak to work was a good indication of the fact that archaeology was far from the last place in the Academy. The famous archaeologist had prepared lectures on the archaeology of Palestine and later began to develop a special academic course dedicated to Ukrainian archaeology, specifically for future priests. In 1932, «Brief Archaeology of the Western Ukrainian lands» was published. It was written as a textbook for students-theologians.

The organization of so-called archaeological excursions, during which students were able to participate in archaeological excavations, led by Yaroslav Pasternak, was a specific page in the activity of the Theological Academy. The information about these expeditions is preserved among documents of «Office of Conservation of Lviv Voivodeship». In this way, future priests could learn about field archaeology and then protect our historical heritage, as well as join the formation of the archaeological collection of the museum, and the Academy direction financially supported scientific research on several archaeological sites.

Keywords: Biblical archaeology, Yaroslav Pasternak, field researches, Lviv Theological Academy.